

Верховний
Суд

Касаційний господарський суд

Підсудність спорів в справах про банкрутство

Олександр Банасько

Суддя судової палати для розгляду справ про банкрутство Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду

21 жовтня 2019 року введено в дію Кодекс України з процедур банкрутства (далі – Кодекс), а Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» (далі – Закон) втратив свою чинність.

Господарським судам необхідно здійснювати розгляд справ про банкрутство відповідно до нових правил передбачених Кодексом.

(див. пункти 2, 4 Прикінцевих та перехідних положень Кодексу)

Тлумачення пункту 4 Прикінцевих та перехідних положень КУзПБ приводить до висновку, що законодавцем за темпоральним критерієм визначено пряму дію норм КУзПБ та їх застосування при розгляді справ про банкрутство незалежно від дати відкриття провадження у справі про банкрутство, за винятком справ, які на день введення в дію цього Кодексу 21.10.2019 перебувають на стадії санації.

Частиною другою статті 7 Кодексу передбачено концентрацію розгляду господарським судом у межах справи про банкрутство всіх майнових спорів за участю боржника незалежно від того, якою стороною спору він є (відповідачем чи позивачем) і це вимоги до боржника або його позови про витребування майна, відшкодування шкоди тощо.

На відміну від Закону, положеннями Кодексу не встановлено жодних винятків щодо спорів, розгляд яких концентрується в межах справи про банкрутство.

З введенням в дію Кодексу Велика Палата Верховного Суду у своїх постановках дійшла висновку, що розгляд всіх майнових спорів, стороною в яких є боржник у справі про банкрутство, повинен відбуватися саме і виключно господарським судом, у провадженні якого перебуває справа про банкрутство, в межах цієї справи (*постанови ВП ВС від 15.01.2020 по справі № 607/6254/15-ц, від 28.01.2020 по справі № 50/311-б*).

Постанова ВП ВС від 28.01.2020 у справі № 50/311-б

43. У цій справі з позовом до суду звернувся боржник - ПАТ "Київський завод гумових та латексних виробів", відповідачами за цим позовом є фізичні особи, а предметом позову є вимога щодо витребування майна з чужого незаконного володіння та визнання права власності.

48. Звідси Велика Палата Верховного Суду зазначає, що позовні вимоги ПАТ "Київський завод гумових та латексних виробів" - боржника, стосовно якого відкрито провадження у справі про банкрутство, мали розглядатися із врахуванням суб'єктного складу сторін, предмета спору та характеру правовідносин в порядку цивільного судочинства.

49. За таких обставин висновки судів попередніх інстанцій про те, що цей спір не підлягає розгляду в порядку цивільного судочинства, а належить до повноважень суду господарської юрисдикції та має вирішуватися господарським судом у межах справи про банкрутство без порушення нових справ, є помилковими.

50. Проте Велика Палата Верховного Суду звертає увагу на те, що після ухвалення оскаржуваних судових рішень законодавство було змінено, зокрема 21 жовтня 2019 року набрав чинності Кодекс України з процедур банкрутства від 18 жовтня 2018 року N 2597-VIII.

51. У пункті 4 Прикінцевих та перехідних положень Кодексу України з процедур банкрутства встановлено, що з дня введення в дію цього Кодексу подальший розгляд справ про банкрутство здійснюється відповідно до положень цього Кодексу незалежно від дати відкриття провадження у справі про банкрутство, крім справ про банкрутство, які на день введення в дію цього Кодексу перебувають на стадії санації, провадження в яких продовжується відповідно до Закону про банкрутство.

52. Відповідно до частини першої статті 7 Кодексу України з процедур банкрутства спори, стороною в яких є боржник, розглядаються господарським судом за правилами, передбаченими Господарським процесуальним кодексом України, з урахуванням особливостей, визначених цією статтею.

53. Господарський суд, у провадженні якого перебуває справа про банкрутство, в межах цієї справи вирішує всі майнові спори, стороною в яких є боржник; спори з позовними вимогами до боржника та щодо його майна; спори про визнання недійсними результатів аукціону; спори про визнання недійсними будь-яких правочинів, укладених боржником; спори про повернення (витребування) майна боржника або відшкодування його вартості відповідно; спори про стягнення заробітної плати; спори про поновлення на роботі посадових та службових осіб боржника; спори щодо інших вимог до боржника. Склад учасників розгляду спору визначається відповідно до Господарського процесуального кодексу України. Господарський суд розглядає спори, стороною в яких є боржник, за правилами, визначеними Господарським процесуальним кодексом України. За результатами розгляду спору суд ухвалює рішення. У разі якщо відповідачем у такому спорі є суб'єкт владних повноважень, суд керується принципом офіційного з'ясування всіх обставин у справі та вживає визначених законом заходів, необхідних для з'ясування всіх обставин у справі, у тому числі щодо виявлення та витребування доказів, з власної ініціативи (частина друга статті 7 Кодексу України з процедур банкрутства).

Постанова ВП ВС від 28.01.2020 у справі № 50/311-б (продовження)

54. Згідно з частинами першою - третьою статті 3 Господарського процесуального кодексу України (у редакції, чинній на час касаційного перегляду) судочинство в господарських судах здійснюється відповідно до Конституції України, цього Кодексу, Закону України "Про міжнародне приватне право", Закону України "Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом", а також міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Судочинство у господарських судах здійснюється відповідно до закону, чинного на час вчинення окремої процесуальної дії, розгляду і вирішення справи.

55. Тобто законодавець указав, що у Законі України "Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом" містяться процесуальні норми, які передбачають особливості розгляду справ указаної категорії.

56. Закон N 2343-XII втратив чинність з 21 жовтня 2019 року, з набранням чинності Кодексом України з процедур банкрутства.

57. Відтак можна зробити висновок, що вказаний Кодекс України з процедур банкрутства передбачає також особливості розгляду справ про банкрутство, що і підтверджено у статті 7 цього Кодексу.

58. Відповідно до частини третьої статті 3 Господарського процесуального кодексу України судочинство у господарських судах здійснюється відповідно до закону, чинного на час вчинення окремої процесуальної дії, розгляду і вирішення справи. Водночас Велика Палата Верховного Суду бере до уваги, що в разі скасування судових рішень із закриттям провадження у цій справі позивач буде змушений знову звернутися до суду тієї ж самої юрисдикції. Тому виходячи з принципу процесуальної економії Велика Палата Верховного Суду вважає можливим визначити юрисдикцію у цій справі виходячи з процесуального законодавства, чинного на час касаційного розгляду, тобто застосувати норми Кодексу України з процедур банкрутства.

59. Частина друга статті 7 Кодексу України з процедур банкрутства визначає підсудність спорів одному господарському суду, який акумулює усі майнові вимоги за участю боржника.

60. Таким чином, з огляду на положення законодавства України, чинного на момент розгляду справи Великою Палатою Верховного Суду, розгляд усіх майнових спорів, стороною в яких є боржник у справі про банкрутство, повинен відбуватися саме і виключно господарським судом, у провадженні якого перебуває справа про банкрутство, в межах цієї справи.

61. Така правова позиція відповідає висновкам Великої Палати Верховного Суду, викладеним у її постанові від 15 січня 2020 року у справі N 607/6254/15-ц (провадження N 14-404цс19), відступати від яких правових підстав немає.

Постанова ВП ВС від 18.02.2020 у справі № 918/335/17

Справа за позовом Фермерського господарства «Ім. Шевченка» в особі ліквідатора арбітражного керуючого Ткачука Д. В. до членів ФГ «Ім. Шевченка» фізичних осіб про визнання права власності на врожай в межах справи про банкрутство ФГ «Ім. Шевченка»

Велика Палата Верховного Суду звертає увагу на те, що після ухвалення оскаржуваних судових рішень законодавство було змінено, зокрема 21 жовтня 2019 року набрав чинності Кодекс України з процедур банкрутства від 18 жовтня 2018 року № 2597-VIII.

Частина друга статті 7 Кодексу України з процедур банкрутства визначає підсудність спорів одному господарському суду, який акумулює усі майнові вимоги за участю боржника.

Таким чином, з огляду на положення законодавства України, чинного на момент розгляду справи Великою Палатою Верховного Суду, розгляд усіх майнових спорів, стороною в яких є боржник у справі про банкрутство, повинен відбуватися саме і виключно господарським судом, у провадженні якого перебуває справа про банкрутство, в межах цієї справи.

Така правова позиція відповідає висновкам Великої Палати Верховного Суду, викладеним у її постановках від 15 січня 2020 року у справі № 607/6254/15-ц (провадження № 14-404цс19), від 28 січня 2020 року у справі № 50/311-б (провадження № 12-143гс19), відступати від яких правових підстав немає.

Критерії визначення порядку розгляду спорів за участю боржника щодо якого відкрито провадження у справі банкрутство

Господарський суд, у провадженні якого перебуває справа про банкрутство, в межах цієї справи вирішує такі спори, **стороною в яких є боржник**:

- всі майнові спори, стороною в яких є боржник;
- спори з позовними вимогами до боржника та щодо його майна;
- спори про визнання недійсними результатів аукціону;
- спори про визнання недійсними будь-яких правочинів, укладених боржником;
- спори про повернення (витребування) майна боржника або відшкодування його вартості відповідно;
- спори про стягнення заробітної плати;
- спори про поновлення на роботі посадових та службових осіб боржника;
- спори щодо інших вимог до боржника.

Постанова КГС ВС від 17.06.2020 у справі № 921/490/18

Ухвалення судового рішення, яке ґрунтується лише на аналізі суб'єктного складу учасників спору в контексті з'ясування наявності відкритої щодо них справи про банкрутство, не узгоджується із завданнями господарського судочинства та не забезпечує дотримання принципу повноти, всебічності й об'єктивності з'ясування обставин справи.

Наведене не відповідає принципу правової визначеності, як одного із фундаментальних аспектів верховенства права.

Скасування судового рішення лише з підстав встановлення факту порушення справи про банкрутство (у даному випадку через 8 місяців після ухвалення рішення судом першої інстанції), яке жодним чином не вплинуло та не могло вплинути на законність і обґрунтованість судового рішення, є відступом від принципу правової визначеності та проявом правого пуризму.

Не можна скасовувати прийняте по суті рішення за відсутності його оскарження з порушення порядку розгляду позовних вимог з мотивів порушення такого порядку, зосередившись лише на аналізі суб'єктного складу учасників в контексті порушення в подальшому щодо них провадження у справі про банкрутство та без урахування предмету заявленого позову, змісту спірних правовідносин та фактичних обставин справи.

Щодо визначення предметної підсудності спорів за позовом боржника про визнання протиправним та скасування податкового повідомлення-рішення

Стаття 7 Кодексу України з процедур банкрутства

Справа № 905/2030/19 (905/1159/20) за позовною заявою ПАТ «Геркулес» до ГУ ДПС у Дніпропетровській області про визнання протиправним та скасування податкового повідомлення-рішення.

Ця справа передана КГС ВС відповідно до частин п'ятої, шостої статті 302 ГПК України на розгляд ВП ВС з метою вирішення виключної правової проблеми у застосуванні статті 7 КУзПБ щодо визначення предметної підсудності розгляду спорів за позовом осіб, щодо яких відкрито провадження у справі про банкрутство, до податкового органу про визнання протиправним та скасування податкового повідомлення-рішення.

Щодо визначення моменту виникнення грошових зобов'язань боржника щодо сплати податкових платежів за неузгодженими податковими повідомленнями-рішеннями.

Постанова Великої Палати Верховного Суду від 15.12.2020 у справі № 904/1693/19

З огляду на положення статей 23-25 Закону № 2343-XII, чинного на момент відкриття провадження у цій справі, податковий орган, так само як і інші конкурсні кредитори, повинен подати до господарського суду вимоги до боржника щодо його грошових зобов'язань по сплаті податків і зборів, що виникли до дня відкриття провадження (проваджень) у справі про банкрутство разом з документами, що ці зобов'язання підтверджують, а господарський суд зобов'язаний розглянути всі вимоги та заперечення проти них на підставі поданих кредитором і боржником документів, оцінити правомірність цих вимог незалежно від наявності в адміністративному суді спору щодо неузгодженого податкового зобов'язання, з якого сформована кредиторська вимога податкового органу.

Щодо розгляду справ за немайновими позовами боржника, які не підлягають вартісній оцінці поза межами/в межах справи про банкрутство

Стаття 7 Кодексу України з процедур банкрутства

Постанова Великої Палати Верховного Суду від 15.06.2021 у справі № 916/585/18 (916/1051/20)

Визначення юрисдикційності усіх майнових спорів господарському суду, який порушив справу про банкрутство, має на меті як усунення правової невизначеності, так і захист прав кредитора, який може за умови своєчасного звернення реалізувати свої права й отримати задоволення своїх вимог.

Розгляд усіх майнових спорів, стороною в яких є боржник у справі про банкрутство, повинен відбуватися саме і лише господарським судом, у провадженні якого перебуває справа про банкрутство, в межах цієї справи.

Якщо наслідком задоволення вимоги, заявленої у справі, стороною якої є особа, щодо якої відкрито провадження у справі про банкрутство, може бути зміна розміру або складу ліквідаційної маси боржника, таку справу слід розглядати у межах справи про банкрутство на підставі статті 7 КУзПБ, а спір є майновим у розумінні положень цього Кодексу.

Скасування арешту на майно боржника в справі про банкрутство накладене судом іншої юрисдикції

Постанова судової палати з розгляду справ про банкрутство КГС у складі ВС від 16.10.2018 у справі № Б-50/112-09

Стаття 59 Кодексу України з процедур банкрутства

Накладення арештів на майно боржника чи інших обмежень щодо розпорядження майном боржника, визнаного банкрутом, задля забезпечення приватноправових інтересів третіх осіб має тягнути за собою скасування таких арештів чи інших обмежень щодо розпорядження майном боржника.

Господарський суд, в провадженні якого перебуває справа про банкрутство, наділений процесуальними повноваженнями скасовувати арешт або інші обмеження щодо розпорядження майном боржника, накладені судами інших юрисдикцій задля забезпечення приватноправових інтересів третіх осіб.

Щодо суб'єктного складу спору про визнання недійсним результатів аукціону, який розглядається у межах справи про банкрутство та суб'єктів права на звернення до суду із заявою про застосування позовної давності до вимог про визнання недійсними результатів аукціону

Постанова КГС у складі ВС від 05.03.2020 у справі № 14/325 "б"

Сторонами спору про визнання аукціону та його результатів недійсними, який розглядається судом в межах провадження у справі про банкрутство є продавець, переможець аукціону та організатор цього аукціону.

Нормою ч. 3 ст. 267 ЦК України передбачено правило, згідно з яким суб'єктом звернення із заявою про застосування позовної давності є виключно сторона у спорі.

Поняття сторони спору про визнання аукціону та його результатів недійсними, який суд розглядає в межах провадження у справі про банкрутство, не є тотожним поняттю учасника (сторони) у справі про банкрутство, оскільки обмежується колом учасників, яких стосуються спірні правовідносини.

Наслідки спливу позовної давності, встановлені частинами 3, 4 ст. 267 ЦК України, застосовуються лише за заявою сторони у спорі.

Подання такої заяви учасником справи, який не є стороною у спорі, унеможливорює застосування наслідків спливу позовної давності.

Щодо порядку розгляду спору в якому боржник не є стороною

Постанова КГС у складі ВС від 09.06.2020 у справі № 910/3704/13

Позовна заява Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України про визнання недійсним договору про відступлення права вимоги (цесії), укладеного між третіми особами, в якому боржник не є стороною, не підлягає розгляду в межах справи про банкрутство боржника.

Щодо порядку розгляду спору в якому боржник є третьою особою

Постанова КГС у складі ВС від 13.10.2020 у справі № 910/22904/15

Виходячи з диспозиції статті 7 КУзПБ, участь боржника у спорі саме як сторони (позивача, відповідача) передбачає, що у будь якому випадку за результатами розгляду спору настають правові наслідки для боржника (набуття, припинення, зміна прав чи обов'язків).

Водночас диспозиція статті 50 ГПК України, яка передбачає можливий вплив рішення суду у спорі на права або обов'язки третьої особи без самотійних вимог, допускає, що за результатами розгляду відповідного спору такі правові наслідки можуть не настати.

Відтак, участь боржника у спорі як третьої особи без самотійних вимог, виключає можливість розгляду такого спору в межах справи про банкрутство за правилами статті 7 КУзПБ.

Щодо порядку розгляду спорів в межах справи про банкрутство

Постанова КГС у складі ВС від 12.01.2021 у справі № 916/97/20

Визначені частиною другою статті 7 КУзПБ спори розглядаються та вирішуються судом у відокремленому позовному провадженні за правилами ГПК України. Судові рішення, ухвалені судами першої та апеляційної інстанцій в порядку статті 7 КУзПБ за результатами розгляду спорів, стороною в яких є боржник, оскаржуються в касаційному порядку за правилами ГПК України без будь-яких особливостей, встановлених статтею 9 КУзПБ.

Судові рішення, ухвалені судами першої та апеляційної інстанцій за результатами розгляду заяв, скарг, клопотань, поданих в межах основного провадження у справі про банкрутство, розглядаються судом без застосування усіх стадій судового розгляду, притаманних виключно розгляду справ позовного провадження, та оскаржуються в порядку, встановленому ГПК України з врахуванням особливостей статті 9 КУзПБ.

Такий підхід повністю відображає конструкції статей 7, 9 КУзПБ щодо порядку розгляду як основної справи про банкрутство, так і спорів, стороною в яких є боржник, які хоча і вирішуються в межах основної справи про банкрутство, проте є справами позовного провадження, відокремленими від основної справи про банкрутство.

Справи на розгляді судової палати для розгляду справ про банкрутство КГС у складі ВС у 2021 році

Справа № 905/1923/15 – щодо питання застосування абзацу 2 частини шостої статті 41 КУзПБ, якою передбачено, що задоволення забезпечених вимог кредиторів за рахунок майна боржника, яке є предметом забезпечення, здійснюється лише в межах провадження у справі про банкрутство (**автоматичне припинення мораторію після спливу 170 днів**).

Справа № 1-24-7-5/297-06-7817 – щодо застосування положень пункту 2 розділу III "Прикінцеві та Перехідні положення" Закону України "Про визнання таким, що втратив чинність Закон України "Про перелік об'єктів права державної власності, що не підлягають приватизації" для закриття провадження у справі про банкрутство державного підприємства, щодо якого процедура санації застосовано до набрання чинності з 20.10.019 цим Законом та про необхідність уточнення питання поширення приписів зазначеного вище пункту 2 Закону, на державні підприємства (у тому числі казенні підприємства, або акціонерні товариства, у статутному капіталі яких частка державної власності перевищує 50 відсотків), які не були включені до переліку об'єктів права державної власності, що не підлягають приватизації, і щодо яких не ухвалювалось рішення про приватизацію.

Справа № 916/4644/15 – щодо застосування відповідно до **частини третьої статті 267 ЦК України** строку позовної давності на підставі заяви лише сторони та/або іншого кредитора у справі про банкрутство.

Справа № 910/5107/20 – щодо здійснення провадження у справах про банкрутство, пов'язаних з **іноземною процедурою банкрутства**.

Справа № 910/4475/19 – щодо застосування положень Закону про банкрутство до юридичної особи, щодо якої було **прийнято рішення про відкликання банківської ліцензії, відкриття ліквідаційної процедури та призначення ліквідатора, яке в подальшому скасовано рішенням суду**.

Справа № 904/4455/19 – щодо застосування приписів частини третьої статті 7 КУзПБ **щодо порядку розгляду позовних вимог з майновими вимогами до боржника заявлених в позовному провадженні після відкриття провадження у справі про банкрутство** та співвідношення частини третьої статті 7 із пунктом 1 частини чотирнадцятої статті 39, частин першої, третьої статті 45 КУзПБ.

Справа № 905/2030/19 – щодо уточнення правової позиції щодо питання застосування судами загальних норм Цивільного законодавства при зверненні позивача із позовом про визнання договору недійсним, як такого, що направлений на уникнення звернення стягнення на майно боржника (**франдакторність**) та з'ясування питання впливу оскаржуваних правочинів на фінансовий стан боржника та можливість розрахунку з кредиторами.

ДЯКУЮ ЗА УВАГУ!